4. Крысин Л.П. Толковый словарь иноязычных слов Крысин Л.П. Толковый словарь иноязычных слов. – М.: Изд-во Эксмо, 2007. – 944 с.
5. Ожегов С.И. Словарь русского языка. – М.: рус. яз., 1996. – 797 с.
6. Сологуб О.П. Усвоение иноязычных структурных элементов в русском языке //Наука. Университет. 2002. Материалы Третьей научной конференции. – Новосибирск, 2002. – С. 130–134.
7. Стишов О.А. Особливості розвитку лексичного складу української мови кінця XX ст. // Мовознавство. – 1999. – №1. – С. 7-15.
8. Сучасний словник іншомовних слів /Під ред. Г.П. Півторак. – К.: Довіра, 2006.
9. Macmillian English Dictionary for Advanced Learners. Oxford OX4 PP. A&C Black Publishers Ltd 2005.
10. http://www/vde.infobus.ru/dictionary/ntm1.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Тетяна Лелека – аспірант кафедри перекладу та загального мовознавства КДПУ ім. В. Винниченка.
Наукові інтереси: структурно-семантичні особливості англійських запозичень в українській та російській мовах.

ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ ПРОБЛЕМИ ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ НА ПРИКЛАДІ СИНТАКСИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Сніжана ЛОГОВІНОВА, Інна ЛОПАТА (Кіровоград, Україна)

У статті розглянуто граматичні перетворення, подано опис синтаксичних трансформацій, запропоновано засоби подолання труднощів перекладу за допомогою правильного аналізу синтаксичної будови мови.

Grammatical changes are investigated in this paper. The description of syntactical translation is given. The means of overcoming translating difficulties with the help of correct syntactical analysis are proposed.

Інтерес до проблеми перекладацьких трансформацій з боку лінгвістів та їх всебічне вивчення є в курсі теорії і практики перекладу вже традиційним. Але все ж проблема міжмовних перетворень взагалі і граматичних зокрема продовжує залишатись актуальною.

Проблема полягає в тому, що в більшості випадків МО та МП мають значні розбіжності у внутрішній структурі. Розбіжності в устрої двох мов неминуче викликають необхідність застосування граматичних трансформацій. Ці розбіжності бувають як частковими так і повними. Повна розбіжність виникає, коли в українській мові відсутня граматична форма, яка є в англійській мові. Також слід відмітити випадки часткового співпадання, коли певна граматична категорія існує в обох мовах, але співпадає не в усіх своїх формах.

Досягнення перекладацької еквівалентності, незважаючи на розбіжності в формальних семантичних системах двох мов, вимагає від перекладача, перш за все, вміння робити чисельні і якісні різноманітні міжмовні перетворення – так звані перекладацькі трансформації – з тим, щоб текст перекладу з максимально можливою повнотою передавав всю інформацію, що міститься в початковому тексті з точним дотриманням норм МП.

Термін «перетворення» не можна розуміти буквально – сам текст оригіналу не перетворюється, в тому розумінні, що він не змінюється сам по собі. Цей текст, зрозуміло, залишається незмінним, але поруч з ним і на його основі створюється інший текст іншою мовою, який ми називаємо «перекладом». Таким чином, переклад можна вважати певним видом перетворення, а саме, міжмовною трансформацією.

Розглянемо граматичні проблеми, труднощі й техніку перекладу складних граматичних явищ англійського художнього тексту українською мовою, які залучають вживання синтаксичних трансформацій.

Проаналізуємо основні види синтаксичних трансформацій при художньому перекладі, запропоновані І.В. Нешумаєвим, додавши до цієї класифікації зміни в актуальному членуванні речень.

Зміна складу членів речення.

Значна зміна синтаксичної структури пов'язана зі зміною головних членів речення, особливо підмета. В англо-українських перекладах використання подібних замін в значній мірі обумовлено тим, що в англійській мові частіше, ніж в українській, підмет виконує інші функції, крім позначення суб'єкта дії [9: 182], наприклад: об'єкта дії (підмет замінюється додатком), позначення часу (підмет замінюється обставиною часу), позначення простору (підмет замінюється обставиною місця) і т. ін.

Граматична трансформація також може бути викликана частим в англійській мові вживанням іменників, що позначають неістот чи поняття, в ролі «агента дії» (тобто підмета), що можна розглядати як певного роду уособлення. Таке уособлення зовсім не є стилістичним

прийомом, так як це – явище мови, а не мовлення і ні в якій мірі не носить індивідуального характеру [12: 90]. Наприклад:

Legend *(never a good historian!) has it that it was from here that one September day in 1645 Charles I watched the final stages of the Battle of Rowton Heath in which his forces were defeated by Cromwellian troops. (D.Odgen. My Home Town).*

Згідно легенді *(яка рідко буває достовірною) саме звідси в вересні 1645 року Карл I спостерігав за кінцем битви при Раутон Хіт, в якій його військо було розбите військом Кромвеля.*

При перекладі потрібно було використати синтаксичну трансформацію: підмет англійського речення legend перетворився на обставину причини.

Однією з найпоширеніших трансформацій такого роду синтаксичної перебудови є заміна англійської пасивної конструкції українською активною, при якій англійському підмету в українському реченні відповідає додаток, що стоїть на початку речення; підметом в українському реченні стає слово, що відповідає англійському додатку з by, або підмет взагалі відсутній (так звана неозначено-особова конструкція); форма пасивного стану англійського дієслова замінюється формою активного стану українського дієслова [12: 199]. Порівняємо, наприклад:

The door was opened by a middle-aged Chinese woman. (S.Maugham. A Casual Affair).

Двері нам відчинила немолода китаянка.

Частими є також випадки, коли підмет англійського речення при перекладі на українську замінюється обставиною. Ця трансформація має місце, наприклад, коли англійський підмет стоїть на початку речення і виражає те, чи інше значення місцезнаходження. В такому випадку в українському реченні англійський підмет замінюється на обставину місця:

The room *was too damn hot. (J.Salinger. The Catcher in the Rye).*

В кімнаті *була жахлива спека.*

В цьому прикладі також має місце заміна частин мови – трансформація прикметника hot в іменник «спека».

Заміна простого речення складним.

Найбільша кількість випадків цієї зміни викликана системно-обумовленими причинами. Трансформація застосовується звичайно при перекладі простих англійських речень, які ускладнені синтаксичними компонентами – інфінітивними, герундіальними, абсолютними конструкціями. Англійські синтаксичні комплекси не мають системного українського аналога, що робить перекладацькі трансформації неминучими. Як правило, при перекладі таких комплексів на українську мову змінюється тип речення, при цьому просте речення перетворюється в складнопідрядне, іноді в складносурядне [19: 120]. Наприклад:

He watched Ronnie take an oily rag and plunge it into a small bucket of black water standing under a far electric bulb. (J.Updike. The centaur).

Він бачив, як Роні взяв промаслену ганчірку і занурив її у відро з чорною водою, що стояло осторонь під іншою лампою.

Прості речення англомовних текстів, перетворюючись в складні структури при перекладі підлягають внутрішньому членуванню, наприклад:

Wilson stroked his very young moustache and dreamed, ***watching for his gin-and-bitters****. (G.Greene The Heart of the Matter).*

Погладжуючи ще дуже рідкі вуса, Вілсон мріяв, чекаючи, коли йому принесуть вечерю.

Перетворення може бути обумовлене суто граматичними причинами (відсутність в українській мові прямих відповідностей). Наприклад:

… I like watching ***her dance****. (G.Greene. The Quite American).*

… Мені подобається дивитись, як вона танцює.

В інших випадках такі трансформації викликані стилістичними причинами. Порівняємо:

They looked sort of poor. (там же).

Було помітно, що вони досить бідні.

Переклад «Вони виглядали досить бідними» можливий, але стилістично більш підходить перший варіант [1: 204].

Розглянуті синтаксичні трансформації досить часто зустрічаються в перекладацькій практиці. Скорочення і спрощення складної синтаксичної структури призводять до усунення її багатозначності, встановленню однозначних відношень між компонентами: «Переводчик анализирует исходное сообщение, преобразует в более простые и четкие формы, транспонирует их на этом уровне в систему исходного языка и затем реконструирует сообщения на переводной язык» [28: 11].

Заміна складного речення простим.

При художньому перекладі цей тип синтаксичної трансформації викликаний, в основному, нормативно-стилістичними причинами. Зокрема, в англійських художніх текстах відмічається більша питома вага складнопідрядних речень в порівнянні з українськими текстами. В результаті цього може відбуватися «згортання» підрядних речень в дієприкметник (дієприкметниковий зворот), дієприслівник (дієприслівниковий зворот), віддієслівний іменник з прийменником, наприклад:

As they scattered among the scrolling iron desk-legs*, their brainless heads and swishing glabellae brushed at the ankles of the girls. (J.Updike. The centaur).*

Розсипавшись між гнутих залізних ніжок парт, вони своїми дурними головами вдаряли дівчат по ногах.

Часто перекладаються на українську мову простими реченнями англійські складнопідрядні речення, що містять конструкцію it is/was –that/two. «Данная закономерность прослеживается преимущественно при переводе придаточных определительных и придаточных обстоятельственных предложений» [20: 71]. Наприклад:

It was I who had attend the wearisome Press Conferences… (G.Greene. The Quite American).

Мені самому доводилося висиджувати утомливі прес-конференції.

В прикладі наведений переклад підрядного означального речення.

Членування речень.

Членування речення, при якому одне початкове речення (частіше складне і рідше просте), перетворюється в два (і більше), також актуальне для художнього перекладу і обумовлене нормативними причинами.

Англійські речення можуть бути перенавантажені інформацією, що об'єднує декілька відносно незалежних думок. Зберігати в перекладі структуру подібних англійських речень недоцільно, оскільки подібна перенавантаженість речення інформацією не відповідає нормам української мови [19: 122]. Процес членування складного речення на кілька самостійних є найбільш яскраво вираженим випадком автономізації вихідних структур, наприклад, в драматичних творах:

Caesar: *You have been growing up since the Sphinx introduced us the other night$ and you think you know more than I do already. (B.Shaw. Caesar and Cleopatra).*

Цезар: *З тих пір, як Сфінкс познайомив нас минулої ночі, ти виріс. І ти вже гадаєш, що знаєш більше, ніж я?*

В цьому прикладі складна синтаксична конструкція "…; and…" трансформується в два складнопідрядних речення «с расщеплением в самом слабом звене их связи, – перед точкой с запятой, указывающей на относительную независимость двух блоков» [17: 138].

Членування викликає зменшення довжини речення при перекладі. Розбиття «громіздких» конструкцій на самостійні елементи веде до спрощення структури речення.

Іноді при перекладі потрібно одночасно вдаватися до членування і об'єднання речень, наприклад:

You couldn't see the grandstand too hot, but you could hear them all yelling, deep and terrific on the Pencey Side, because practically the whole school except me was there… (J.Salinger. The Catcher in the Rye).

Трибун я не міг розгледіти як слід, тільки чув, як там горлають. На нашій стороні кричали в усю горлянку – там зібралася вся школа, крім мене.

Трансформацією протилежною в порівнянні з членуванням є об'єднання речень, про яке і піде мова.

Об'єднання речень.

Об'єднання речень полягає в перетворенні двох (чи більше) самостійних речень в одне. Наприклад:

That was a long time ago. It seemed like fifty years ago. (J.Salinger. The Catcher in the Rye).

Це було давно – здавалося, що минуло років п'ятдесят.

Об'єднання речень, зберігаючи «информационную ценность и текстовую спаянность» [15: 83], викликає компресію висловлювання:

He sat in Richard's dirty old leather chair, leaving her all of the white sofa. She did not sit, or eat, but prowled along the windows, holding her glass by its steam, her white pants taking long soundless strides, her hair almost floating behind her. (J.Updike. Marry Me).

Він сидів в брудному шкіряному кріслі Річарда, залишивши Саллі весь білий диван, але вона не сіла і не стала їсти, а ходила біля вікон, тримаючи в руці бокал, її ноги в білих штанах безшумно відміряли довгі кроки, волосся майже летіло позаду.

Слід пам'ятати про те, що перекладу без втрат не буває. Якщо в повній фразі об'єднані декілька повідомлень і, відповідно, кілька рем, при перекладі ці реми нерідко зливаються в одну. Інформаційна теорія перекладу підтверджує це положення «Перевод сохраняет лишь часть оригинала, в коммуникации с неиспользованием двух языков, как и в любой другой коммуникации, неизбежны потери» [18: 215].

Заміна двоскладового речення односкладовим.

Будучи досить рідкісним типом трансформації, вона викликана в художньому перекладі системно-обумовленими причинами. Англійське речення, як правило, вимагає наявності в своєму складі обох головних членів. В українській мові це не є обов'язковим, наприклад:

I'm terribly sorry *you should think that of me, Dr. Macphail. (S.Maughan)*

Мені шкода, що ви вважаєте мене таким, лікарю Макфейл.

Сполучення, подібні "to be sorry", що виражають емоційний стан або оціночні судження суб'єкта, виражені дієсловом-зв'язкою to be і прикметником, вжитим в предикативній функції. При перекладі, як свідчить приклад вище, можлива зміна всього речення, що містить в собі подібне сполучення в цілому ("I am sorry" ► «мені шкода»).

Заміна типу синтаксичного зв'язку.

Як в англійській так і в українській мові речення можуть з'єднуватись одне з одним як за допомогою сурядності, так і за допомогою підрядного зв'язку. Для української мови більш характерною є сурядна конструкція, в той час, як в англійській мові підрядність зустрічається частіше, ніж в українській. Тому при перекладі з англійської мови на українську часто відбувається заміна підрядності сурядністю. Порівняємо:

We had strolled to the front yard ***where*** *Dill stood looking down the street at the dreary face of the Radley Place. (H.Lee. To kill a Mockingbird).*

Ми поплентались до палісадника, Ділл виглянув на вулицю і витріщився на похмурий дім Редлі.

Звернемо увагу, що заміна підрядності сурядністю сполучується з заміною сполучникового зв'язку безсполучниковим.

В наступному прикладі заміна підрядності сурядністю сполучується з трансформацією складного речення в просте з однорідними присудками:

Stradlater kept whistling 'Song of India' ***while*** *he shaved. (J.Salinger. The Catcher in the Rye).*

Срейдлетер голився і насвистував «Індійську пісню».

Прикладом домінування синтаксичного початку в англійській мові може слугувати часте вживання однорідних членів речення, об'єднаних сполучником and, і які належать різним логічним планам. Наприклад:

One summer I worked two months in a grocery store… It was a little store on Grove Street in the slums. The people who came to the store were all ***interesting and poor****.*

Якось влітку я працював продавцем в бакалійній лавці… Це був магазинчик на Гроув Стріт, в районі нетрів, і всі покупці були бідняки, але дуже цікаві люди.

Прикметники interesting і poor відносяться до різних логічних планів; в англійському реченні вони з'єднані сполучником and, а в перекладі ми мусимо їх роз'єднати і навіть протиставити один одному, настільки значна в цьому випадку їх логічна несумісність.

Оскільки синтаксис тісно пов'язаний з лексикою, значна кількість перекладацьких трансформацій має змішаний характер, тобто при перекладі відбуваються одночасно лексичні та синтаксичні зміни. Обов'язковою умовою адекватного перекладу є вміння правильно аналізувати синтаксичну будову іншомовних речень, правильно визначати граматичні труднощі перекладу й конструювати речення у перекладі відповідно до норм мови і жанру перекладу. Зрозуміло, що перекладач повинен бути добре обізнаним з граматичними особливостями вихідної та цільової мов, основами теорії перекладу, із перекладними відповідниками у галузі граматики та лексики, перекладацькими трансформаціями, способами перекладу різних мовних та мовленнєвих явищ. Все це становить частину загальної компетенції перекладача.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Бархударов Л.С. Язык и перевод. – М.: Международные отношения, 1975. – 238 с.
2. Журавльова Т.А. Особливості перекладу з англійської мови на українську. – Донецьк: Донбас, 1997. – 80 с.
3. Князева Н.А. Английские соподчиненные бессоюзные предложения и их соответствия в русском языке //Теорія і практика перекладу. – К., 1981. – Вип.6. – С.15-21.
4. Комиссаров В.Н. Теория перевода. – М.: Высш. шк., 1990. – 253 с.
5. Латышев Л.К. Межъязыковые трансформации как средство достижения переводческой эквивалентности // Семантико-синтаксические проблемы теории языка и перевода. – М., 1986. – С. 90-107.
6. Левицкая Т.Р., Фитерман А.М. Почему нужны грамматические трансформации при переводе?//Тетради переводчика. – М., 1971. – Вып. 8. – С.12-22.
7. Левицкая Т.Р., Фитерман А.М. Пособие по переводу с английского языка на русский. – М.: Высш. шк., 1973. – 135 с.
8. Левицкая Т.Р., Фитерман А.М. Теория и практика перевода с английского языка на русский. — М., 1963. — 263 с.
9. Любченко Т.Н. Научная фантастика в переводе: приобретения и потери.//Теорія і практика перекладу. – К., 1991. – Вип. 17. – С. 89-97.
10. Матузкова Е.П., Шеховцева М.Д., Фролов А.А. Перераспределение границ предложения и СФЕ в переводе.//Контрастивное исследование оригинала и перевода художественного текста. – Одесса, 1986. – С. 81-87.
11. Мельниченко Е.К., Колядницева Н.А. Системные и индивидуально-художественные расхождения оригинала и перевода романа У.Голдинга "Шпиль" и "Наследники".//Контрастивное исследование оригинала и перевода художественного текста. – Одесса, 1986. – С. 118-124.
12. Мизецкая В.Я. Некоторые особенности перевода англоязычного драматургического текста на русский язык. // Контрастивное исследование оригинала и перевода художественного текста. – Одесса, 1986. – С. 135-142.
13. Нешумаев И.В. Синтаксические трансформации при переводе английского текста на русский язык.//Лингвистические и методические проблемы русского языка как неродного: Текст: структура и анализ. – М., 1991. – С. 117-126.
14. Ольшанская Н.Л., Балаян Н.М. Синтаксис авторской речи в оригинале и в переводе.//Контрастивное исследование оригинала и перевода художественного текста. – Одесса, 1986. – С. 69-75.
15. Пушкина Е.Н. Вопросы рода в современном английском языке.//Некоторые проблемы слова и предложения в современном английском языке. – Горький, 1976. – С. 86-106.
16. Сафарян С.І., Тіунові Л.І., Зарубіжна література: Навч. посібник-хрестоматія. – К.:Зодіак-еко, 1995. – С. 426-446.
17. Терехова С.І. Вступ до перекладознавства//Сучасні проблеми і теорії. Діяльність перекладача. Основи техніки перекладу. — К.:Видавничий центр КНЛУ, 2002. – 163 с.
18. Швейцер А.Д. Перевод и лингвистика. – М.: Наука, 1973.
19. O.Henry Short Stories. – M., 1949. – 79-84, 125-135 p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Інна Лопата – викладач кафедри іноземних мов Державної льотної академії України, м. Кіровоград.

Наукові інтереси: переклад авіаційної фразеології

Сніжана Логовінова – асистент кафедри іноземної філології Кіровоградського державного педагогічного університету імені В. Винниченка.

Наукові інтереси: англомовні запозичення

КРИТИКА ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ В ЕПІСТОЛЯРІЇ АНАТОЛІЯ ОНИШКА (листування з Петром Таращуком)

Олена МАЗУР (Херсон, Україна)

Статтю присвячено творчості українського перекладача і поета Анатолія Онишка в контексті сучасного українського художнього перекладу. Зокрема, проаналізовано критичні погляди майстра у сфері перекладу.

The article is dedicated to the Ukrainian translator and poet Anatoliy Onyshko's creative work in the context of contemporary Ukrainian artistic translation. In particular, the master's translation criticism is analyzed.

Перекладацька діяльність Анатолія Васильовича Онишка тісно пов'язана з українською перекладницькою традицією попередників та сучасників: Г.Кочура, І.Качуровського, Д.Паламарчука, А.Содомори, П.Таращука, Є.Крижевича, М.Стріхи, М.Тупайла, Є.Кононенко та багатьох інших митців, які працювали і працюють задля піднесення національного престижу та суспільно-культурного відродження України.